

УДК 929:930(477.53)В.Жук

Петренко І.

ВНЗ Укоопспілка «Полтавський університет економіки і торгівлі»

ВИКЛАДАЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ІСТОРИКА ВІРИ ЖУК (1928–2008) У ПОЛТАВСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ІНСТИТУТІ ІМЕНІ В.Г. КОРОЛЕНКА (1978–1989 РР.)

У статті досліджено навчально-методичну та педагогічну діяльність відомого історика, архівіста Віри Жук. Увага зосереджена на тому, що вчена виховала цілу плеяду талановитих учителів, має значні досягнення у навчальній та методичній роботі. В. Жук підготувала методичні рекомендації для вчителів, студентів, учнів, видала велику кількість статей у журналах. Брала участь у багатьох міжнародних, всеукраїнських і регіональних історичних конференціях. Незважаючи на те, що у Віри Никанорівни не було педагогічної освіти, до неї часто зверталися вчителі за консультаціями з проблемних питань з історії України та методики їх вивчення у шкільному курсі історії. Її знання історії Полтавщини були особливо цінними.

Ключові слова: Віра Никанорівна Жук, навчально-методична діяльність, педагогічна діяльність, наукова спадщина, викладання.

Полтавщина дала світові та зростила на своєму ґрунті багато видатних постатей, знаних як в Україні, так і далеко за її межами. Про багатьох із них пам'ятають роками та навіть століттями, а деякі відходять у забуття. У Полтаві та далеко за її межами пам'ятають талановитого історика, глибокого дослідника-краєзнавця, педагога та громадського діяча Віру Никанорівну Жук (1928–2008).

Віра Никанорівна на багато питань в історії України мала свій погляд, була глибоко обізнаною в джерелах (у тому числі й іноземного походження), аналізувала їх і неухильно відстоювала свої погляди, полемізуючи з опонентами.

Певну кількість студій вже було присвячено життєвому і науковому шляху В.Н. Жук. Зокрема, спогади про співпрацю з нею написали відомий вітчизняний учений П.Т. Тронько [15] та болгарський дослідник Х. Станев [14]. Науково-дослідницькій роботі В.Н. Жук у Державному архіві Полтавської області присвятили свої студії полтавські архівісти Т.П. Пустовіт [13] і М. Чиркова [16]. До 80-річного ювілею вченої І.М. Петренко підготувала статтю, де було зроблено спробу підбити підсумки багаторічної пошукової і дослідницької роботи В.Н. Жук [12].

Незважаючи на наявність зазначених досліджень, узагальнюючої розвідки про навчально-методичну та педагогічну діяльність Віри Жук досі немає. Заповнити цю прогалину і покликана ця стаття.

Мета статті – дослідити педагогічну діяльність відомого історика-архівіста Віри Жук (1928–2008), показати її здобутки у викладацькій, аудиторній, позааудиторній роботі зі студентами.

Захистивши кандидатську дисертацію та залишивши роботу в Полтавському обласному державному архіві, Віра Жук із 12 червня 1978 р. по 31 серпня 1986 р. (на неповну ставку фактично до 1989 р.) працювала у Полтавському державному педагогічному інституті імені В.Г. Короленка. Перейшовши на педагогічну роботу, Віра Никанорівна мала великий досвід науково-дослідницької, пошукової роботи, яким могла поділитися зі студентами. Її прихід у студентську аудиторію став новою віхою у її творчій біографії.

Віра Жук із великою повагою ставилася до праці вчителя, вважала її дуже шанованою і важливою у суспільстві, а також «важкою і безмежною» [9, арк. 1]. До підготовки кваліфікованих педагогічних кадрів учена ставилася з особливою відповідальністю. Своїм святим обов'язком Віра Никанорівна вважала виховання у майбутніх учителів патріотизму, національної свідомості, любові до рідного краю, адже потім все це вони понесуть в учнівські класи.

Залишаючи архівну роботу, Віра Никанорівна одержала блискучу характеристику, де було зазначено, що вона достроково виконувала річні плани роботи. Вона не тільки керувала, а й особисто проводила велику роботу з використання і публі-

кації документів архіву. Регулярно публікувалася у періодичній пресі, брала активну участь у проведенні республіканських та обласних архівних конференцій, виступала перед студентами, мешканцями Полтави з темами, пов'язаними з історією рідного краю тощо.

Матеріали особової справи В.Н. Жук дають змогу простежити її кар'єрне зростання: 12 травня 1978 р. Віру Никанорівну було прийнято на роботу на посаду асистента на кафедрі історії СРСР і УРСР. 30 березня 1979 р. її було обрано на посаду старшого викладача цієї ж кафедри, 24 квітня 1981 р. – переведено на посаду доцента. З 18 червня 1983 р. працювала у Полтавському державному педагогічному інституті імені В.Г. Короленка. [4, арк. 11–12, 16–17, 21.]. Звання доцента офіційно присвоєно рішенням ВАК при Раді Міністрів СРСР 27 листопада 1985 р. 1 липня 1986 р. Віру Жук було звільнено на пенсію.

Бажаючи продовжити педагогічну діяльність, Віра Никанорівна написала листа міністру освіти УРСР М.В. Фоменку із проханням дозволити їй працювати. Від міністра надійшла позитивна відповідь. Тому Віру Никанорівну було прийнято на посаду доцента кафедри історії СРСР і УРСР на рік із 31 серпня 1986 р. по 31 серпня 1987 р. З 1 вересня 1988 р. до 31 серпня 1989 р. вона працювала вже на чверть ставки.

Останній раз Віру Жук було прийнято у Полтавський державний педагогічний інститут імені В.Г. Короленка на посаду доцента кафедри спеціальних історичних дисциплін і географії з 1 листопада по 31 грудня 1997 р. [5, арк. 37].

Отже, у Полтавському державному педагогічному інституті імені В.Г. Короленка Віра Жук пройшла шлях від асистента, старшого викладача до доцента кафедри історії СРСР і УРСР. Працюючи в інституті, вона розробила курси лекцій з допоміжних історичних дисциплін, історичного краєзнавства, історії Полтавщини, підготувала навчально-методичні рекомендації з цих дисциплін.

Протягом 3 місяців (квітень-червень 1981 р.) проходила стажування на кафедрі історії СРСР Ленінградського державного педагогічного інституту імені О.І. Герцена. За цей період Віра Никанорівна вдосконалила лекційні курси, ознайомила зі станом і плануванням навчально-методичної, наукової і виховної роботи, брала активну участь у засіданнях кафедри та ще й встигла попрацювати в Ленінградських архівах.

Опрацьовані протоколи засідань кафедри свідчать про значну кількість прочитаних від-

критих лекцій з історичного краєзнавства та допоміжних історичних дисциплін: листопад 1983 р. – «Етнографічні джерела та їх використання у процесі вивчення історії рідного краю», грудень 1983 р. – «Полтавщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років», березень 1984 р. – «Хронологія. Місячна і сонячна системи рахунку часу», травень 1984 р. – «Метрологія», листопад 1984 р. – «Періодична преса як джерело вивчення історії рідного краю», лютий 1985 р. – «Палеографія як допоміжна історична дисципліна», грудень 1985 р. – «Музеї СРСР як центри краєзнавства», листопад 1986 р. – «Використання краєзнавчих матеріалів на уроках історії», грудень 1986 р. – «Етнографічні джерела та їх використання у процесі вивчення історії рідного краю». Всі відкриті лекції отримали схвальні відгуки колег.

Робота в Полтавському державному педагогічному інституті імені В.Г. Короленка виявилася насиченою у професійному плані. Вірі Никанорівні було доручено представляти інститут у координаційній раді з проблеми «Історичне краєзнавство» АН УРСР [8, арк. 72].

Віра Никанорівна прекрасно читала лекції та проводила семінарські заняття, вдосконалювала методику викладання курсів. Для студентів I курсу вона викладала дисципліну «Історичне краєзнавство». На лекціях знайомила студентів з його основами, структурою, принципами.

Перших практичних навичок роботи з документами, друкованими матеріалами, музейними експонатами з історії краю студенти набували під час екскурсій. В.Н. Жук успішно керувала архівно-музейною практикою студентів історичного факультету, організувала відвідування ними Полтавського обласного державного архіву та музеїв Полтави. Вчена ділилася зі студентами досвідом роботи з опрацювання, використання і зберігання архівних документів.

Більш глибоко майбутніх учителів Віра Никанорівна знайомила з документальною базою, літературою та періодичною пресою з історії свого краю на другому курсі, де спеціально викладався курс «Методика використання матеріалів з історії Полтавщини на уроках у школі» [6, с. 140].

Велику увагу Віра Никанорівна приділяла підготовці студентами рефератів про краєзнавчу роботу у школах, створення шкільних і сільських музеїв; навчала молодь, як використовувати музейні експонати під час уроків у школі. На другому курсі студенти виконували курсові роботи на краєзнавчу тематику. Зокрема, відомо, що у 1984 р. керувала дипломними роботами «Бойові

і трудові подвиги трудящих Полтавщини у Великій Вітчизняній війні», «Братерські зв'язки трудящих Полтавщини і Великотирнівського округу НРБ у роки Х п'ятирічки»; у 1987 р. – курсовими роботами «Сільське господарство Полтавщини в XI п'ятирічці», «Промисловість Полтавщини в XI п'ятирічці» [1, арк. 71].

Під керівництвом Віри Жук організація і проведення пошукової роботи здійснювалися таким чином: виявлення документів і матеріалів з історичного краєзнавства в архівах; зустрічі з видатними людьми – вченими, ветеранами, вчителями та ін.; екскурсійні і туристичні походи по визначних місцях тощо.

В.Н. Жук активно готувала методичні поради для студентів і вчителів [11], підготувала методичне повідомлення на тему «Методика використання документів про звірства німецько-фашистських окупантів з метою ведення контрпропаганди» [3, арк. 21].

Вчена організувала роботу з виявлення та дослідження місцевих пам'яток, які мали ввійти до Зводу пам'яток історії та культури народів СРСР та УРСР, і залучала до цієї роботи студентів.

Навколо Віри Никанорівни сформувався гурток студентів і молодих науковців, котрі були небайдужими до краєзнавства, захоплювалися історією Полтавщини. Під керівництвом Віри Никанорівни вони опанували навички дослідження архівних матеріалів, робили перші кроки у царині науки. У подальшому цей історико-краєзнавчий гурток поповнювався новими членами, на засіданнях вони опановували методологію проведення досліджень історії рідного краю. У 1985 р. у гуртку нараховувалося 20 студентів. В.Н. Жук проводила з його учасниками групові заняття, лекції, навчала методиці використання краєзнавчих матеріалів у шкільних курсах історії СРСР, визначала теми подальших досліджень [2, арк. 83].

Віра Никанорівна виховала цілу плеяду студентів, які пам'ятають її як прекрасного лектора, методиста, глибокого знавця історії, вченого-енциклопедиста, глибокого знавця джерел і скрупульозну та добросовісну вчену. Її запам'ятали як тактовну, довірливу, інтелігентну, делікатну людину, людину сильної волі, котра мала витончені, шляхетні манери. Жодного разу В.Н. Жук не підвищила голос на студентів, але була вимогливою до самої себе і до оточення. До кожного студента як до особистості вона ставилася з особливою увагою, до жодного студента, колеги або співрозмовника вона не зверталася на «ти», до

всіх – тільки на «Ви». Працюючи зі студентами, ставилася до них як до рівних, намагалася доступитися до кожного і чомусь навчити. Тим, хто виявляв особливий хист і поклик до наукових досліджень, давала власні матеріали, джерела, книги, нотатки, дозволяла користуватися власною бібліотекою.

Віра Никанорівна неодноразово була куратором груп історичного факультету педагогічного інституту, для своїх студентів вона стала чудовим порадиником, товаришем, помічником. Добросовісно і відповідально ставилася до виконання своїх обов'язків.

У подальшому не поривала контактів зі студентами, спілкувалася, радила, була мудрим наставником і порадицею. У будь-який час до неї можна було зателефонувати й отримати відповідь на будь-яке питання, адже мала справді унікальні, енциклопедичні знання. При цьому вона була надзвичайно добросовісною у своїх наукових дослідженнях, дбала про абсолютну точність наведених фактів. До речі, Віра Никанорівна чудово орієнтувалася не лише у фондах Державного архіву Полтавської області, а й у джерельній базі Центрального державного історичного архіву України в м. Києві.

Багатьох студентів історичного факультету вона залучала до роботи з охорони пам'яток історії та культури Полтавщини та України. Пригадую, як вона розповідала, що одного разу до неї звернулися студенти із проханням допомогти скасувати рішення про руйнування церкви в одному з районів Полтавської області. Вона миттєво відреагувала і звернулася з клопотанням до тодішнього першого секретаря Полтавського обласного комітету партії Ф.Т. Моргуна. Так їй вдалося врятувати святиню від знищення.

Багатьом своїм студентам В.Н. Жук допомагала як у вирішенні наукових питань, так і в реальному, повсякденному житті. Нікому і ніколи вона не відмовила у допомозі, ніколи не йшла на компроміс із совістю, адже завжди керувалася принципами добра, справедливості, порядності та етики. Була навіть ситуація, коли Віра Никанорівна приписала у свою квартиру студентку, яка цього потребувала, врахувавши складну ситуацію, в якій та опинилася. Одного свого студента Івана Васильовича з дружиною Оленою з Оржицького району Віра Никанорівна неодноразово поселяла у себе вдома, коли ті доглядали за його хворим батьком у лікарні [10, арк. 1–1зв.]. Учена завжди з милосердям і розумінням ставилася до людей, які опинилися в складних життєвих умовах.

Віра Жук трималася осторонь конфліктних ситуацій на кафедрі, лише в суперечках на історичну тематику послідовно відстоювала свою позицію, чітко її аргументуючи. У науковій сфері була безкомпромісною та вимогливою, терплячою, скрупульозною. Шанобливе ставлення до опонентів під час дискусій чи дебатів свідчило про чудове виховання, високі моральні принципи.

Мала свою позицію щодо «недоброзичливців» (так вона сама їх м'яко називала), ніколи ні на кого не ображалася, завжди з усмішкою про них говорила, навіть співчувала, що вони чогось не знають. Вона була завжди вище пліток, образ і почасти проявляла лояльність до тих, хто її не поважав. Це була людина великого таланту, широти душі, яка своїм життєвим кредо проголосила: «Служити науці і людям!».

Колега В.Н. Жук Олександр Єрмак відзначав, що вона прекрасно читала курси з історичного краєзнавства, керувала курсовими роботами з історії Полтавщини, регулярно виступала зі статтями та повідомленнями про минуле краю у засобах масової інформації [7, с. 7].

Віра Никанорівна дуже любила молодь, завжди була відкритою для спілкування. Не тер-

піла неправди, нещирості, непорядності, пристосуванства.

Незважаючи на те, що Віра Никанорівна не мала педагогічної освіти, до неї часто зверталися вчителі за консультаціями із проблемних питань в історії України та методики їх викладання у шкільному курсі історії. Особливо цінними були її знання з історії Полтавщини.

Вийшовши на пенсію у 1986 р., Віра Никанорівна поринула у науково-дослідницьку роботу, яку поєднувала з педагогічною, методичною роботою – читала спецкурси у школах Полтави, виступала перед студентами вузів міста, куди її запрошували колеги.

В.Н. Жук готувала методичні рекомендації для викладачів, учителів, студентів, учнів, опублікувала велику кількість статей у часописах. Брала участь у багатьох міжнародних, всеукраїнських і регіональних історичних конференціях.

Отже, український історик Віра Жук успішно поєднувала науково-дослідницьку, архівну, просвітницьку, методичну і педагогічну діяльність. Вчена виховала цілу плеяду талановитих учителів, науковців та дослідників історії України і Полтавщини.

Список літератури:

1. Архів Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, спр.1188.
2. Архів Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, спр. 1412.
3. Архів Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, спр.1516.
4. Архів Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, спр. 1712.
5. Архів Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, спр. 1973.
6. Жук В.Н. З досвіду краєзнавчої роботи у Полтавському державному педагогічному інституті імені В.Г. Короленка / В.Н. Жук, О.П. Самойленко // Третя Республканська наукова конференція з історичного краєзнавства / Тези доповідей. – К. : [Б.в.], 1984. – С. 139–141.
7. Єрмак О. Життя, віддане рідному краю / О. Єрмак // Трудова Полтавщина. – 2008. – 21 листопада. – С. 7.
8. Історичне краєзнавство в Українській РСР / Відп. ред. П.Т. Тронько. – К. : Наукова думка, 1989. – 240 с.
9. Лист Віри Жук до Григорія Сердюка (17 травня 2000 року) // Особистий архів Г.Д. Сердюка.
10. Лист Віри Жук до Григорія Сердюка, 23 січня 2001 р. // Особистий архів Г. Д. Сердюка.
11. Методичні рекомендації для пропагандистів і слухачів системи партійної освіти по вивченню селянського руху на Полтавщині в період революції 1905–1907 років / ред. В.Н. Жук. – Полтава : [б.в.], 1985. – 20 с.; Використання краєзнавчих матеріалів на уроках історії в школі: методичні рекомендації для вчителів історії середніх загальноосвітніх шкіл та студентів історичних факультетів педінститутів / Укладач В. Н. Жук. – Полтава : [б.в.], 1987. – 20 с.
12. Петренко І.М. Віра Никанорівна Жук: талановита дослідниця на ниві історичної науки України / І.М. Петренко // Постметодика. – 2008. – № 2. – С. 51–55; Петренко І.М. Віра Жук (1928–2008) – відома вчена-болгарист / І.М. Петренко // Науковий потенціал славістики: історичні здобутки та тенденції розвитку : тези доповідей Міжнар. наук. конф. до Дня слов'янської писемності і культури (Київ, 21 травня 2015 р.) / НАН України, Укр. комітет славістів, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського та ін. – К., 2015. – С. 166–168; Петренко І.М. Віра Жук – відомий вітчизняний історик-архівіст / І.М. Петренко // Студії з архівної справи та документознавства / Держ. Архів. Служба України, УНДІАСД; [редкол.: С. Г. Кулешов (голов. ред.) та ін.]. – К., 2015. – Т. 22–23. – С. 180–184.
13. Пустовіт Т.П. До ювілею архівіста / Т. П. Пустовіт // Архівний збірник до 80-річчя Державного архіву Полтавської області. – Полтава : ДАПО, 1998. – С. 315–333.

14. Станев Христо. Братская дружба ни свързва // Очерки за Полтавска област / Христо Станев. – София : Издательство на Отечествен фронт, 1981. – 245 с.
15. Тронько П.Т. Летопись дружбы и братства // Из опыта создания «Истории городов и сел Украинской ССР» в 26-ти тт. / П.Т. Тронько. – К. : Наукова думка, 1981. – 128 с.
16. Чиркова М. Жук Віра Никанорівна / М. Чиркова // Українські архівісти: Бібліографічний довідник: у 3-х вип. / Упор. Т.В. Портнова. – К. : Держкомархів, 2002. – Вип. 2: 1940–1960-ті рр. – С. 84–86.

**ПРЕПОДАВАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ИСТОРИКА ВЕРЫ ЖУК (1928-2008)
В ПОЛТАВСКОМ ГОСУДАРСТВЕННОМ ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ИНСТИТУТЕ
ИМЕНИ В.Г. КОРОЛЕНКА (1978-1989 ГГ.)**

В статье исследована учебно-методическая и педагогическая деятельность известного историка, архивиста Веры Жук. Внимание сосредоточено на том, что ученая воспитала целую плеяду талантливых учителей, имеет значительные достижения в учебной и методической работе. В. Жук подготовила методические рекомендации для учителей, студентов, учеников, издала большое количество статей в журналах. Принимала участие во многих международных, всеукраинских и региональных исторических конференциях. Несмотря на то, что у Веры Никаноровны не было педагогического образования, к ней часто обращались учителя за консультациями по проблемным вопросам в истории Украины и методике их изучения в школьном курсе истории. Ее знания истории Полтавщины были особенно ценными.

Ключевые слова: Вера Никаноровна Жук, учебно-методическая деятельность, педагогическая деятельность, научное наследие, преподавание.

**TEACHING ACTIVITY OF THE HISTORIAN VIRA ZHUK (1928-2008)
IN THE POLTAVA STATE PEDAGOGICAL INSTITUTE NAMED
AFTER V.H. KOROLENKO (1978-1989)**

In the article the educational, methodical and pedagogical activity of the famous historian, archivist Vira Zhuk is investigated. The attention is focused on the fact that the scientist trained the whole group of talented teachers, and had considerable achievements in educational, methodical and teaching work. V. Zhuk prepared methodical recommendations for teachers, students, pupils, and published a large number of articles in the journals. She participated in many international, all-Ukrainian and regional historical conferences. Despite the fact that Vira Nikanorovna had no pedagogical education, the teachers often asked her for consultations on problematic issues of the history of Ukraine and a technique of their teaching of the school course of history. Her knowledge on history of Poltavshchyna was especially valuable.

Key words: Vira Nikanorovna Zhuk, educational, methodical and pedagogical activity, scientific inheritance, teaching.